

Nordisk Numismatisk Årsskrift

Ny serie, 1

Nordic Numismatic Journal

2. series, 1

Copyright: Nordisk Numismatisk Årsskrift 2014

Printed with grants from
Advokat Axel Ernsts og frøken Alfrida Ernsts legat til
fremme af numismatisk forskning i Danmark
Gunnar Ekströms stiftelse för numismatik, Stockholm
Svenssons stiftelse, Stockholm
Anonymous donation

ISSN 0078-107X

Editor and distribution office
Jørgen Steen Jensen
c/o Royal Collection of Coins and Medals, National Museum of Denmark
Frederiksholms Kanal 12, DK-1220 Copenhagen K, Denmark

Editorial Committee
Svein H. Gullbekk, Museum of Cultural History, Oslo
Cecilia von Heijne, The Royal Coin Cabinet.
National Museum of Economy, Stockholm
Kenneth Jonsson, University of Stockholm
Håkon Roland, Museum of Cultural History, Oslo
Tuukka Talvio, National Museum of Finland
Jørgen Steen Jensen, *v. supra*

At the meeting of the editorial committee in Helsinki 23 May 2014 it was decided to stop the chronological sequence of the series. The board decided instead to publish a new series, of which this volume is the first one.

Printer: Narayana Press, Gylling, DK-8300 Odder

Indhold

<i>Erik Christiansen, Mission completed</i>	5
<i>Jens Christian Moesgaard under medvirken af Kirsten Hougaard, Freerslevskatten. Nogle betragtninger over møntomløbet på Sjælland o. 1065/1070</i>	13
<i>The Freerslev hoard. Some thoughts about the coin circulation in Zealand c. 1065/1070</i>	30
<i>Jørgen Steen Jensen. Under medvirken af Hendrik Mäkeler, Norske, engelske, tyske og schweiziske mønter i skattefundet fra Lundby Krat 1980</i>	41
<i>Norwegian, English, German and Swiss coins in the hoard from the wood of Lundby 1980</i>	92
<i>Jens Christian Moesgaard, Dateringen af mønterne fra voldstedet Kjærsgård ved Odder – og en vurdering af tre nylige værker om “borgerkrigsmønter”</i>	95
<i>The date of the early 14th century coins from the Kjærsgård mound near Odder, Eastern Jutland, and a discussion of three recent contributions to the study of Danish ‘civil war coins’</i>	107
<i>Cecilia von Heijne, Ett ovanligt trettonhundredtalsfynd från kvarteret Tranan i Malmö</i>	109
<i>An unusual hoard from the 14th century, Malmö</i>	121
<i>Stanisław Suchodolski, Den senmiddelalderlige guldskat og koggen fra Vejby strand, Nordsjælland</i>	127
<i>The late medieval gold hoard in the cog from Vejby, Northern Zealand</i>	136
<i>Svein H. Gullbekk, Pengestrømmer i Nord-Europa på 1500-, 1600- og det tidlige 1700-tallet</i>	139
<i>Flows of currency in Northern Europe in the 16th, 17th and 18th centuries</i>	151
<i>Frida Ehrnsten, Mynten i Finlands kyrkor</i>	153
<i>Church finds in Finland</i>	199

<i>Tuukka Talvio</i> , Sankt Henrik på mynt	201
St Henry's coins	211
<i>Michael Märcher</i> , Fra møntmesterens skrivebord Møntmester G.W. Svendsens notater og studierejse i Tyskland 1836. Kilder til møntteknologi og møntproduktion i 1800-tallet	213
From the mint master's desk Mint master G.W. Svendsen's notes and study tour to Germany in 1836. Sources for minting technology and coin production in the 19 th century	277
<i>Ian Wiséhn</i> , Något om kontakterna mellan godsägaren Ernst Julius Kieler och Kungl. Myntkabinettet – långa brev och litet resultat	279
Ernst Kieler's Livonian coins and The Royal Coin Cabinet, Stockholm, letters and acquisitions 1934-39	301
<i>Forkortelser</i> . Abbreviations	303
<i>Forfatterne</i> . List of Contributors	305

Freerslevskatten. Nogle betragtninger over møntomløbet på Sjælland o. 1065/1070

Fundomstændigheder

I efteråret 1999 fandt fritidsarkæolog Kirsten Hougaard med sin metaldektektor 17 sølvmønter fra 1000-tallet på en mark lidt SØ for gården Toftegård i landsbyen Freerslev¹. Hun havde gennem to år afsøgt markerne omkring denne landsby, og der var på den pågældende mark fremkommet flere spor efter ældre bebyggelse, bl. a. en løsfunden arabisk dirhem fra vikingetiden og en gruppe på 3 engelske mønter præget under Æthelred II (978-1016). Sidstnævnte udgør et lille skattefund, der dog er et par generationer ældre end det fund, der her skal publiceres² (se fig. 1. s. 33).

De 17 mønter lå indenfor et område på 550 m² med en tydelig koncentration på et meget mindre område. Alt tydede således på, at her var tale om en opløjet skat. Folkemuseet i Hillerød foretog derfor en undersøgelse af området med den tætteste koncentration af mønter. Et felt på 37 m² blev udgravet i lag på 5 cm med flittig brug af metaldektektor. Herved fremkom der yderligere en række mønter og møntfragmenter samt enkelte andre genstande. Enkelte møntfragmenter viste sig at stamme fra samme stykke, så det endelige antal mønter blev 56.

Alle stykkerne lå i pløjelaget, og der var intet spor efter nedgravningen. Skatten er således sandsynligvis helt udpløjet, og den oprindelige nedlæggelseskontekst fuldstændigt ødelagt. Alle mønterne passer kronologisk fint sammen, hvilket tyder på, at de alle kan have været bragt sammen og nedlagt på én gang. Hypotesen om en opløjet skat synes således bekræftet. Naturligvis kan enkelte stykker være enkeltfund, men intet taler herfor. Der var intet spor af en eventuel beholder. Man kan forestille sig, at skatten har

-
- 1 Nørre Herlev sogn, Lyng-Frederiksborg herred, Frederiksborg amt. Sognenummer 01.03.09. Sagen har nummer A814 på Nordsjællands Folkemuseum (nu Folkemuseet), Hillerød (NFH). Mønterne er indskrevet i Den kongelige Mønt- og Medallesamlings (KMMS) Fundprotokol (FP) som nr. 6251. Skatten er tidligere blevet publiceret summarisk i J. C. Moesgaard, "Møntskatten fra Freerslev", *NoMus*, Hillerød, 17. årg., nr. 3, september 2004, s. 21-23.
  - 2 KMMS FP 6031; NFH A814x1, 2, 4, 6. De tre engelske mønter er publicerede i J. C. Moesgaard, "The import of English coins to the Northern Lands: Some remarks on coin circulation in the Viking age based on new evidence from Denmark", B. Cook & G. Williams (red.), *Coinage and History in the North Sea World c. 500-1250. Essays in honour of Marion Archibald*, Leiden & Boston, 2006, s. 389-433, se s. 410-411.

været nedsat i en beholder af organisk materiale (læder, stof, træ?), der er gået til i jorden.

En stor del af mønterne er fragmenter. Et par stykker er tydeligvis klippet over inden nedlæggelsen. Det er sket bevidst for, at de kunne benyttes som halvpenninge. Men langt de fleste fragmenter viser tydelige spor af helt nye og friske brud (tabel 1). Andre har fået slemme hak i kanten. Et par af fragmenterne viste sig at passe sammen (kat. nr. 8 og 22). I det ene tilfælde lå de to stykker lidt over en meter fra hinanden, i det andet omkring en halv meter. Alt dette tyder på, at mønterne er blevet slået i stykker ved udpløjningen af skatten i moderne tid. Fænomenet med fragmentering, der sker i moderne tid efter skattens nedlæggelse, er også kendt fra andre fund. Således har Elina Screen påvist det for engelske mønter i norske fund³, og jeg har selv i samarbejde med Gitte Tarnow Ingvardson arbejdet med Harald Blåtands tynde, brududsatte mønter⁴. Det er selvfølgelig et vigtigt parameter at have med i baghovedet, når man skal analysere skattens mønthistoriske betydning (se nedenfor).

31 mønter (dvs. over halvdelen) manglede større eller mindre stykker, da de blev fundet (tabel 1). Det betyder, at de manglende fragmenter stadig ligger i jorden. Som sagt er kun en lille del af fundområdet blevet udgravet af museet, og erfaringen fra andre skattefund viser, at der kan dukke flere stykker op i flere år efter pløjning⁵. Det er således sandsynligt, at skatten oprindeligt har indeholdt flere mønter end de 56, der hidtil er blevet fundet (se fig. 2-8, s. 34-40).

Tabel 1: fragmentering af mønterne fra Freerslev i datiden og i dag.

	intet moderne brud	moderne brud	I alt
hel i datiden	23	7	30
hel i datiden?	-	10	10
klippet halv i datiden	2	2	4
?	-	12	12
I alt	25	31	56

3 E. Screen, "Om at forstå knækkede mønter. Knækkede angel-saksiske mønter i fund fra Norge", *NNUM* 2006, s. 56-61.

4 J. C. Moesgaard, "Hvorfor er der så få enkeltfund af Harald Blåtands mønter? Nogle betragtninger om møntfunds repræsentativitet", *NNUM* 2009, s. 135-139; Gitte Tarnow Ingvardsons bidrag i J. C. Moesgaard (red.), *King Harold's Cross coinage. Christian coins for the merchants of Haithabu and the king's soldiers* (under udgivelse).

5 M. Watt, "Detektorfund fra bornholmske bopladser med kulturlag. Repræsentativitet og metode", M. B. Henriksen (red.), *Detektorfund – hvad skal vi med dem?* Odense, 2000, s. 79-97, se s. 83-85.

Præsentation af mønterne og datering af nedlæggelsen

Alle mønter er penninge, den eneste mønttype, der blev præget i datiden, når bortses fra sporadiske udmøntninger af halvpenninge. De 56 mønter fordeler sig på 47 danske (heraf 30 fra Lund, 15 fra Roskilde og 2 fra Slagelse), 2 engelske, 6 tyske og en ubestemt (tabel 2). De yngste mønter er Svend Estridsens (1047-1074) runeudmøntning fra Lund. Vi kender en række skattefund fra denne konges regeringstid, og runemønter optræder kun i de allerseneeste. Der er tre typer runemønter fra Lund: Hbg. 30, 31 og 32a, og de udgør sandsynligvis tre på hinanden følgende faser i udmøntningen. Der kendes en hel række forskellige Lunde-typer præget under Svend Estridsen, der iflg. skattefundenes sammensætning og datering er ældre end runemønter, og det er derfor rimeligt at sætte disses datering til ca. 1065-1074⁶. Nogle forskere sætter dog indførelsen af den tidligste runemønttype, Hbg. 30, til ca. 1060⁷. I Freerslev-skatten optræder kun de tidlige runetyper Hbg. 30 og 31, mens de sene Hbg. 32a mangler. En sandsynligvis datering af nedlæggelsen af Freerslevskatten vil følgelig være ca. 1065-70.

Freerslev-skatten udgør den ubetinget største tilkomst af nye eksemplarer af runemønter i Danmark, siden Erik Moltke udgav sin klassiske artikel om danske runemønter i 1950⁸. Dette aspekt vil Kirsten Hougaard behandle mere i detaljer i sammenhæng med et planlagt stempelstudie af runemønterne fra Lund, så det skal ikke diskuteres nærmere her⁹. Derimod skal skattens udsagnskraft om datidens møntforhold belyses i de næste linjer.

Mønthistorisk sammenhæng

Vikingetidens skandinaviske skattefund bestod af en blanding af indenlandske og udenlandske mønter, sølvsmykker og barrer. Denne sammensætning udspringer af, at vikingen benyttede mønter efter vægt, ikke efter antal. Han var i princippet ligeglad med, hvor mønterne kom fra, og hvilket præg de bar, blot de var af godt sølv. Derfor ser man da også spor på både mønter, smykker og barrer efter testning af metallet. Det foregik typisk ved at bøje mønten og/eller stikke en kniv ned i metallet (de såkaldte peck-marks). Godt sølv er

6 DMS, I, s. 222; J. S. Jensen, "The introduction and use of Runic letters at Danish coins around the year 1065", *Runes and their Secrets. Studies in runology*, København 2006, s. 159-68.

7 I. Leimus, "Vikingetidsskatten fra Linnakse (Estland) og dateringen af de danske runemønter", *NNUM* 2012, s. 54-56.

8 E. Moltke, "De danske runemønter og deres prægere", *NNÅ* 1950, s. 1-56.

9 Se foreløbigt M. Stoklund, "Runer", *Arkeologiske Udgravninger i Danmark 2000*, København 2001, s. 307-308.

Tabel 2: skattens sammensætning

Land	Montherre	Møntsted	Reference	Antal		
Danmark	Svend Estridsen	Lund	Hbg. 6	2		
			Hbg. 8	1		
			Hbg. 28	12		
			Hbg. 26, 28, 30	1		
			Hbg. 30	6		
			Hbg. 31	8	30	
		Roskilde	Hbg. 36	4		
			Hbg. 38	11	15	
		Slagelse	Hbg. 45	2	2	47
England	Hardeknud	Northampton	North 811	1		
	Edvard Beken- deren	Sandwich	North 816	1		2
Tyskland		Maastricht	cf. Dbg. 249	1		
		Soest	Häv. 850	1		
		Frisland	Dbg. 499	1		
		Osnabrück	Häv. 90a	1		
		Worms	Gaettens 222	2		6
Ubestemt				1		1

forholdsvist blødt, og derfor let at bøje og stikke i¹⁰. Da betalinger foregik efter vægt, blev mønter, smykker og barrer ofte skåret i mindre stykker for at få betalingen til at passe. Fra 900-tallet kender man adskillige eksempler på arabiske sølvdirhemer, der er klippet ned til mindre end en tyvendedel af den oprindelige vægt¹¹!

Uden for Skandinavien fandtes der store områder med et ordnet, nationalt møntvæsen. England er et godt eksempel herpå, som vikingerne skiftede bekendtskab med under deres togter. Her benyttede man mønterne efter antal og ikke efter vægt. Det var mere praktisk, da man så ikke behøvede at have en vægt med til alle handelstransaktioner. Møntudstederen (i England kongen) garanterede for mønternes sølvindhold. Til gengæld for at stille dette praktiske betalingsmiddel til rådighed udsendte møntudstederen mønterne til en overkurs, hvor forskellen mellem metalværdi og kurs skulle dække prægeomkostninger samt skaffe indtægt til udstederen, dvs. en slags skat på betalingsmidlet.

For at få det mest mulige ud af systemet forsøgte møntudstederen som regel at udelukke udenlandske mønter fra omløbet. Da disse jo også kunne være af varierende vægt og/eller lødighed, var de ikke helt velegnede i et

10 Se C. Kilger, "Vad säger egentligen pecks och böjningar", *NNUM* 2003, s. 3-12 med litteraturhenvisninger; J. C. Moesgaard, "The Grisebjerggård Hoard and the Beginning of Pecking in Scandinavia", J. Graham-Campbell, S. M. Sindbæk, G. Williams (red.), *Silver Economies, Monetisation and Society in Scandinavia AD 800-1100*, Aarhus, 2011, s. 297-308.

11 Se bl. a. G. Rispling, "Två typer av cirkulationsspår på vikingatidsmynt", J. C. Moesgaard, P. Nielsen (red.), *Ord med mening. Festskrift til Jørgen Steen Jensen*, København, 1998, s. 82-84.

system, hvor man brugte mønterne efter antal. I England havde kongen ligeledes gennemført det såkaldte *renovatio monetæ*-system, der indebar, at mønterne kun var gyldige en vis periode (typisk 3 eller 6 år). Ved periodens udløb blev der så indført en ny mønttype, og den gamle skulle indveksles mod vekselgebyr til kongen¹².

I et sådant møntsystem var der ikke længere grund til at prøve mønternes metalindhold ved bøjning og knivstik, da alle jo var enige om deres værdi. Mønterne blev heller ikke længere skåret i små stykker. Det skete dog, at de blev halverede eller skåret til kvarte, da der ikke blev præget småmønter. Så kunne de benyttes som halv- og kvartpenninge.

Tabel 3: Karakteristika for møntøkonomi og vægtøkonomi.

Møntøkonomi	Vægtøkonomi
<i>Definition</i>	<i>Definition</i>
Brug af mønter efter antal	Brug af sølv efter vægt
<i>Karakteristika</i>	<i>Karakteristika</i>
Fast pålydende værdi for en mønt, garanteret af møntherre	Metallet bestemmer værdien
Kun mønter bruges til betaling	Mønter bruges sammen med barrer og smykker
Kun egne mønter bruges	Mønter mange steder fra bruges
Kun nye mønter bruges	Nye og gamle mønter sammen
Kun hele mønter (evt. halve og kvarte)	Ofte fragmenterede mønter
Ikke nødvendigt at teste mønter	Test ved bøjning og hak
Mønter bruges kun sjældent som smykker	Mønter bruges jævnlige som smykker

I Skandinavien blev der i større eller mindre omfang præget mønter under hele vikingetiden, men med ganske enkelte undtagelser¹³ udgjorde de kun et mindre islæt i møntomløbet. I Danmark lå andelen i hele første halvdel af 1000-tallet på under 10 % (tabel 4)¹⁴. Fra midten af århundredet stiger andelen af danske mønter markant, og i seklets sidste fjerdedel var de udenlandske mønter så godt som forsvundne (tabel 5). De danske mønter dominerede, hvilket er tegn på, at der nu var indført et ordnet, nationalt møntvæsen med en egentlig møntøkonomi. Jeg definerer i denne sammenhæng møntøkonomi som et system, hvor mønter bruges efter antal. Dette indebærer ikke nødven-

12 I. Stewart, "Coinage and recoinage after Edgar's reform", K. Jonsson (red.), *Studies in Late Anglo-Saxon Coinage*, (NM 35), Stockholm, 1990, s. 455-85.

13 Se bl. a. R. Wiechmann, *Edelmetalldepots der Wikingerzeit in Schleswig-Holstein*, Neumünster, 1996; J. C. Moesgaard (red.), *King Harold's Cross coinage*, jfr. note 4.

14 Det bør dog understreges, at Brita Malmers nybearbejdning af materialet har godtgjort, at en del mønter, der tidligere blev regnet for engelske, i virkeligheden er skandinaviske efterligninger, jfr. B. Malmer, *The Anglo-Scandinavian Coinage, c. 995-1020*, Stockholm, 1997. Det har ikke været muligt at indarbejde disse resultater i tabel 4.

digvis, at samfundsøkonomien var fuldt ud monetariseret. Det er en anden diskussion, som jeg lader ligge i nærværende sammenhæng.

Der har tidligere været en tendens til at se overgangen fra (primitiv) vægtøkonomi til (s sofistikeret) møntøkonomi som en uafvendelig deterministisk nærmest automatisk udvikling. For nyligt er det imidlertid blevet understreget, at samfundskræfternes ageren nok har været mere afgørende, end man hidtil har ment¹⁵. I Danmark står kongemagten som møntherre i mønternes omskrifter, og det er sikkert netop kongemagten, der er drivkraften bag udviklingen. På den måde kunne kongen, som vi så ovenfor, sikre sig indtægter. Mønterne kunne ligeledes benyttes som kommunikationsmiddel, idet de var de genstande med kongens symboler, der kom videst rundt i samfundet. Kontrol med møntomløbet gav både penge og prestige.

Imidlertid tyder meget på, at denne proces ikke foregik lige hurtigt overalt. Cecilia von Heijne har fremført, at de danske mønters dominans sætter tidligere ind i byerne, såsom Roskilde, og deres umiddelbare opland¹⁶. Sankt Jørgensbjergskatten med dens 2/3 danske mønter er et specielt tidligt eksempel, nedlagt allerede efter 1029¹⁷, men også de enkeltfundne mønter peger i samme retning. Byerne var således en til to generationer tidligere i udviklingen end samfundet generelt.

Undtagelserne fra reglen om danske mønters dominans efter 1000-tallets tredje fjerdedel er få, og de ligger i rigets udkanter. I Lundby Krat-skatten fra Nordjylland fra o. 1100 udgør tyske og især norske mønter et betydeligt islæt, men de danske – og især de helt nye jyske – mønter dominerer dog, så denne skat har elementer af begge systemer¹⁸. Anderledes blandet ser det ud med Store Frigård I skatten fra Bornholm. Den er nedlagt i starten af 1100-tallet og ligner med sin blanding af mønter fra mange forskellige prægesteder samt sølvsmykker og -barrer mere en typisk vikingetidsskat end en klassisk middelalderskat¹⁹. Man kender et tilsvarende fund fra Johannishus i Blekinge nedlagt efter 1120²⁰. Også den nyligt fundne bornholmske Østermarie-skat nedlagt efter 1153 er en blandet skat af vikingetyper²¹. Dette viser, at Bornholm og Blekinge først sent blev inddraget i det danske område i møntmæssig

15 Se M. Gooch, "Viking Kings, Political Power and Monetisation", *New Perspectives (Studies in Early Medieval Coinage)*, 2), Woodbridge, 2011, s. 111-120.

16 C. von Heijne, *Särpräglat*, Stockholm, 2004, s. 146-147, 156, 158, 160, 163, 166; cf. J. C. Moesgaard, "Udbredelsen af reguleret møntøkonomi i geografisk perspektiv ca. 600-ca. 1150", *Hikuin* 35, 2008, s. 133-150, se s. 146.

17 J. S. Jensen, "Møntskatten under Skt. Jørgensbjerg kirke", *Tusindtallets danske mønter*, København, 1995, s. 38, 150, med henvisninger.

18 K. Bendixen, *Skatten fra Lundby Krat. De danske mønter*, København 1993; J. S. Jensen om de udenlandske mønter i dette bind; *DMS*, fund nr. 36 med litteraturhenvisninger.

19 G. Galster, "Vikingetids møntfund fra Bornholm", *NNÅ* 1977-78 (1980), s. 5-246, se s. 135-69, nr. 48; *DMS*, fund nr. 37 med litteraturhenvisninger.

20 Nybearbejdning publiceret for nyligt i *CNS* 4.1.5 (Vera Hatz m.fl., *Blekinge*, 2010) med litteraturhenvisninger.

21 P. Grinder-Hansen, M. Märcher, F.-O. Nielsen, S. Nygaard og P. Pentz, "Skatten fra Østermarie", *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2013, s. 140-52.

henseende²². På Gotland fortsætter skattefund af vikingetidstypen helt til midten af 1100-tallet, som bevidnet af Burge-fundet, nedlagt efter 1143²³. I Estland optræder de endnu senere²⁴.

Tabel 4: S sammensætningen af den danske møntmasse, beregnet efter skattefundenes sammensætning. Status 1969.

	925-74	975-99	1000-24	1025-46	1047-50	1059
	19 skatte	21 skatte	13 skatte	9 skatte	10 skatte	4 skatte
Dansk	2%	16%	2%	9%	7%	58%
Engelsk	1%	17%	41%	26%	40%	9%
Tysk	1%	51%	53%	63%	52%	33%
Kufisk	95%	15%	2%	0%	1%	0%
Andre & ubestemte	1%	1%	2%	2%	0%	0%

Gengivet efter L. Haastrup, "Oversigt over kompositionen af danske skattefund ca. 800- ca. 1150", *NNUM*, 1969, s. 130-32. NB! Der er ikke korrigeret for senere omdateringer og nybestemmelser af mønter.

Tabel 5: Skattefund, ca. 1040-ca. 1140, Danmark, nuv. grænser. Fordeling af mønterne efter prægested.

Fundsted	Landsdel	DMS	Nedlæggelse	Antal	Dansk	Engelsk	Tysk	Andre
Enegård	Bornholm	1	efter 1038	848	3%	12%	82%	2%
Bolbygård	Bornholm	2	ca. 1042-47	980	1%	2%	96%	1%
Store Valby	Sjælland	3	efter 1044	632	4%	64%	32%	<1%
Strøby Mark	Sjælland	4	ca. 1044-47	49	16%	47%	31%	6%
Ø. Rosendalegård	Bornholm	7	efter 1046	23	9%	4%	87%	0
Ølsted Kirkegård	Sjælland	9	efter 1047	29	45%	3%	48%	3%
Roskilde, Vor Frue Kirkegård	Sjælland	10	efter 1047	16	75%	19%	6%	0
Skellegård	Bornholm	11	efter 1047	12	25%	8%	67%	0
Tornegård	Bornholm	12	efter 1047	109	13%	7%	77%	3%
Krusegård	Bornholm	13	efter 1047	9	22%	0	78%	0
Hågerup	Fyn	15	efter 1048	1461	7%	42%	50%	1%
Næsbyholm	Sjælland	16	ca. 1050	15	73%	0	27%	0
Låstrup	Jylland	20	efter 1051	9	67%	0	33%	0

22 J. C. Moesgaard, "Gotland og Bornholm i 1100-tallet. Tanker foranlediget af en ny bog om gotlandske mønter", *NNUM* 2009, s. 7-10.

23 G. Hatz under medvirken af V. Hatz, *Die deutschen Münzen des Fundes von Burge I, Ksp. Lummelunda, Gotland (tpq 1143)*, Stockholm, 2001.

24 I. Leimus & A. Molvögin, *Sylloge of Coins of the British Isles 51. Estonian Collections. Anglo-Saxon, Anglo-Norman and later British Coins*, Oxford-London, 2001.

Fundsted	Landsdel	DMS	Nedlæggelse	Antal	Dansk	Engelsk	Tysk	Andre
*Vallø	Sjælland	21	efter 1053	1565	5%	10%	84%	1%
Lyngby	Jylland	22	efter 1053	454	19%	32%	48%	<1%
Skørpinge	Sjælland	24	efter 1059	22	59%	5%	36%	0
*Selsø	Sjælland	25	ca. 1060	1336	67%	7%	26%	<1%
*Tørring	Jylland	26	ca. 1060	2416	18%	29%	53%	0
Bonderup	Sjælland	19	ca. 1065-70	240	35%	62%	3%	<1%
Kirke Værløse	Sjælland	23	ca. 1065-70	342	71%	11%	18%	<1%
Freerslev	Sjælland	-	ca. 1065-70	55	85%	4%	11%	0
Simlegård	Bornholm	29	ca. 1065-74	24	4%	0	96%	0
Jegstrup Mose	Jylland	31	ca. 1086	32	100%	0	0	0
Bjerregrav Mose	Jylland	32	ca. 1086	33	100%	0	0	0
Særslev kirkegård	Fyn	35	ca. 1100-10	23	100%	0	0	0
Lundby Krat	Jylland	36	ca. 1100	230	51%	1%	17%	30%
Store Fri- gård I	Bornholm	37	efter 1106	1224	5%	10%	82%	3%
Allerslev	Sjælland	39	ca. 1110	524	100%	0	0	0
Græse	Sjælland	40	ca. 1130	879	96%	0	0	4%
Tessebølle	Sjælland	42	efter 1131	590	100%	0	0	0
Haralds- borg	Sjælland	43	1132-33	628	100%	0	0	0

Beregnet efter DMS.

* Tallene er usikre p.g.a. mangelfuld registrering.

NB: ubestemte mønter er ikke medtaget. Slet dokumenterede fund samt fund med under 5 mønter er udeladt.

Freerslev-skatten illustrerer på forbilledlig vis denne udvikling. Den tilhører overgangsfasen i tredje fjerdedel af 1000-tallet, hvor vikingetidens vægtøkonomi blev afløst af middelalderens møntøkonomi. I Freerslev ser vi spor af begge økonomiske systemer. Den gamle vægtøkonomi viser sig ved, at en del mønter er peckede og bøjede. Det er dog netop karakteristisk, at det er de udenlandske mønter samt de ældste blandt de danske mønter (Hbg. 6 og 8), der er mest bøjede og har flest pecks. De nyere danske mønter er ikke blevet testet på samme måde, hvilket afspejler den nye anvendelse af mønter efter antal. Tilsvarende er den sporadiske tilstedeværelse af tyske og engelske mønter af højst varieret alder og oprindelse ligeledes en reminiscens fra vægtøkonomien, men deres andel af det samlede fund er jo netop temmelig begrænset.

Karakteristisk for den nye møntøkonomi er, at ingen af mønterne bærer spor af at være blevet klippet i stykker på uregelmæssig vis. Faktisk aften fragmenteringen af mønter i danske skattefund generelt set allerede tidligere i 1000-tallet. Blandt Freerslev-skattens mønter er mindst 4 klippet over i datiden, men det er sket helt regelmæssigt, så de kunne bruges som halve

penninge i overensstemmelse med møntøkonomien²⁵. 30 havde med sikkerhed været brugt som hele mønter. Yderligere 10 havde med stor sandsynlighed været brugt som hele. 12 fragmenter er så små, at det er umuligt at sige, om de har været hele eller halverede, da de blev nedlagt (tabel 1).

Den nye møntøkonomi viser sig også ved, at de danske mønter udgør langt hovedparten af mønterne (47 ud af 55). Her er det vigtigt at hæfte sig ved, at nogle få typer dominerer. Ud af de 30 Lundemønter, er 27 af udmøntningen Hbg. 28, 30 og 31, der har samme bagsidetype og kun små variationer i forsidetypen. Indførelsen af Hbg. 28 med latinsk skrift dateres til lige før 1060²⁶, og Hbg. 30 og 31 med runer stammer fra ca. 1060/65-1070 (se ovenfor). De sidste 3 er en del ældre: Hbg. 6 (2 eks.) er sikkert præget før 1047²⁷. Hbg. 8 er også fra tiden lige omkring Svends tronbestigelse 1047²⁸. Dvs. 3 mønter var ca. 20 år gamle ved nedlæggelsen af skatten, 12 var ca. 5 år gamle, mens 14 var helt nye.

Det viser, at det var ved at lykkes for den danske kongemagt ikke blot at udkonkurrere udenlandske mønter, men også at trænge de gamle indenlandske mønter ud. Danmark var godt på vej med et ordnet nationalt møntvæsen. Jørgen Steen Jensen har påpeget, at indførelsen af Hbg. 28 sandsynligvis var Svend Estridsens forsøg på at etablere et *renovatio monetæ* system i Skåne, samt at brugen af runer på Hbg. 30 kunne være kendemærket for en ny udmøntning til afløsning for Hbg. 28²⁹. Freerslev-skattens sammensætning peger i samme retning. Ganske vist er Hbg. 30/31 ikke altdominerende, men vi befinder os jo heller ikke i Skåne, men på Sjælland. Så det trods alt massive islæt af Hbg. 30/31 må ses som en afsmitning af forholdene i Skåne.

Svend Estridsens øgede kontrol over møntvæsenet viser sig ligeledes ved, at mens de tidlige Lundetyper ofte bærer forvirrede indskrifter, har de sene typer fuldt læselige indskrifter. På forsiden ses kongens navn, på bagsiden møntmester og møntsted.

I Roskilde var der mindre typevariation under Svend Estridsen, og en præcis datering er sværere at etablere. De to her repræsenterede typer er de to vigtigste blandt Svends Roskildemønter. Runemønterne fra Roskilde (Hbg. 39 og 39a) er fraværende i Freerslev, og det tyder på, at runemoden først kom hertil efter o. 1070, noget senere end i Lund³⁰. Runemønterne er af samme type som Hbg. 36 (med latinsk skrift), og det ville derfor være mest logisk at antage, at Hbg. 36 kom lige før 39 og 39a og altså efter Hbg. 38. De danske skattefunds udsagn om kronologien mellem de to typer er imidlertid

25 J. S. Jensen, "Halverede mønter", *Tusindtallets danske mønter*, København, 1995, s. 130; B. Malmer, "Om penningar och halvpenningar i 1020-talets Lund", *NNUM* 2003, s. 119-27.

26 *DMS*, I, s. 203, note 1 efter Ulla Silvegren [von Wowern].

27 C. J. Becker, "The Coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040-c. 1046", *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century*, København, 1981, s. 119-74, se s. 131

28 *DMS* fund nr. 7, 9, 10, 11.

29 J. S. Jensen, "The introduction and use of Runic letters at Danish coins around the year 1065", *Runes and their Secrets. Studies in runology*, København 2006, s. 159-68.

30 Jeg takker Kenneth Jonsson for at have påpeget denne pointe, cf. J. S. Jensen, anf. st.

ikke særlig klar, da mange fund ikke kan dateres helt præcist i 1040'erne og 1050'erne (tabel 6). Hvis man endeligt skal drage en konklusion ud fra skattefundene, må den imidlertid være, at Hbg. 36 kommer før Hbg. 38, altså det modsatte af, hvad typeligheden med runemønten antyder.

Tabel 6: Skattefund med typerne Hbg. 36 og 38, Svend Estridsen.

<i>Fundsted</i>	<i>DMS</i>	<i>CNS</i>	<i>Nedlæggelse</i>	<i>Hbg. 36</i>	<i>Hbg. 38</i>
Ølsted Kirkegård	9	-	efter 1047	4	1
Roskilde, Vor Frue KG	10	-	efter 1047	6	0
Vitaby	-	3.4.51	efter 1047/48	3	0
Hågerup	15	-	efter 1048	1	0
Næsbyholm	16	-	ca. 1050	0	1
Vallø	21	-	efter 1053	1	0
Lyngby	22	-	efter 1053	5	0
Vanneberga	-	3.4.46	efter 1056	3	0
Skørpinge	24	-	efter 1059	1	0
Selsø	25	-	ca. 1060	296	76
Bonderup	19	-	ca. 1065-70	4	1
Kirke Værløse	23	-	ca. 1065-70	73	22
Freerslev	-	-	ca. 1065-70	4	11
Fjälkinge	-	3.1.21	efter 1068	3	6

Beregnet efter *DMS* og *CNS*.

Udviklingen hen mod et velorganiseret møntvæsen var dog ikke fuldført. Allerede fra kort før 1030 fik hvert møntsted sin karakteristiske type, der gjorde det muligt at skelne mønterne fra de forskellige møntsteder³¹. Mønter fra et møntsted cirkulerede dog frit over hele landet og blandede sig med mønter fra andre møntsteder. Da Lund var landets uden sammenligning mest produktive møntsted³², var mønter herfra også yderst almindelige i de andre landsdele. De skånske mønter udgør sjældent under halvdelen af de danske mønter i de sjællandske skattefund fra Svend Estridsens tid, og i mange fund er der sågar langt flere skånske mønter end sjællandske (tabel 7). Det er også tilfældet i Freerslev (tabel 2).

Næste skridt i udviklingen af det danske møntvæsen var skabelsen af landsdelsmønterne. Dette system indebærer, at mønterne kun var gyldige i den landsdel, de var præget i. Skånske mønter kunne således ikke længere benyttes på Sjælland, osv. Man skulle så veksle (mod gebyr til møntherren), når man rejste fra den ene landsdel til den anden. Det er tydeligvis ikke slået igennem endnu på Sjælland på Freerslev-skattens tid, da skånske mønter jo langt

31 K. Jonsson, "The coinage of Cnut", A. Rumble (red.), *The Reign of Cnut*, London, 1994, s. 193-230.

32 M. Metcalf, "Viking-Age Numismatics. 5. Denmark in the time of Cnut and Harthacnut", *NC*, 1999, s. 395-430, se s. 409, tabel 2.

overgår sjællandske i antal. I selve Skåne ser vi systemet gennemført allerede i 1070'erne og i Jylland i 1080'erne. Desværre kender vi ingen sjællandske skattefund fra 1000-tallets sidste årtier (ud over det store Holsteinsborg-fund, fundet sidst i 1730'erne, som desværre ikke blev registreret i detaljer, da lensgreven havde Danefæretten³³), så vi ved ikke præcist, hvornår systemet blev indført her. Men fundene viser tydeligt, at det var gennemført og fungerede i starten af 1100-tallet (tabel 7)³⁴.

Tabel 7: Skattefund, ca. 1040-ca. 1140, Sjælland. Fordeling af de danske mønter efter prægested.

<i>Fundsted</i>	<i>DMS</i>	<i>Nedlæggelse</i>	<i>Antal danske</i>	<i>Skåne</i>	<i>Sjælland</i>	<i>Fyn</i>	<i>Jylland</i>
Store Valby	3	efter 1044	26	50%	42%	0	8%
Strøby Mark	4	ca. 1044-47	8	88%	13%	0	0
Ølsted Kirkegård (KG)	9	efter 1047	13	46%	46%	0	8%
Roskilde, Vor Frue KG	10	efter 1047	12	50%	50%	0	0
Næsbyholm	16	ca.1050	11	64%	18%	9%	9%
Vallø	21	efter 1053	77	57%	10%	1%	31%
Skørpinge	24	efter 1059	13	85%	8%	0	8%
*Selsø	25	ca. 1060	836	46%	52%	<1%	1%
Bonderup	19	ca. 1065-70	84	58%	30%	0	12%
Kirke Værløse	23	ca. 1065-70	242	55%	44%	<1%	1%
Freerslev	-	ca. 1065-70	47	64%	36%	0	0
Allerslev	39	ca. 1110	524	1%	99%	<1%	0
Græse	40	ca. 1130	842	<1%	100%	0	0
Tessebølle	42	efter 1131	590	1%	99%	0	0
Haraldsborg	43	1132-33	628	1%	99%	0	0

Beregnet efter *DMS*.

* Tallene er usikre p.g.a. mangelfuld overlevering.

Konklusion og perspektivering

Sammenfattende kan man sige, at Freerslev-skatten giver sit bidrag til vor forståelse af en nøgle-fase i Danmarks møntmæssige udvikling. Den passer nemlig ind i rækken af fund, der viser, hvorledes udenlandske (især engelske og tyske) mønter i 1000-tallet tabte deres dominerende position i møntmassen, mens danske spillede en stadig større rolle. Samtidigt ophører skikken med at teste mønters lødighed og fragmentere dem. Det hænger sammen med, at man gik fra at benytte mønter som metal efter vægt, og i stedet gik

³³ *DMS*, nr. 30.

³⁴ J. S. Jensen, "Møntfornyelse (*renovatio monetæ*) i Danmark indtil år 1200", *NNUM* 1996, s. 130-36.

over til at bruge dem efter antal til en fast pålydende værdi. Kongemagten er drivkraften bag denne udvikling, da den kan kræve vekselgebyr for at stille garanterede og homogene betalingsmidler til rådighed. Ikke blot umøntet sølv og udenlandske mønter forsvandt, også ældre danske mønter skulle omveksles. Det er et udtryk for kongemagtens evne til at organisere sofistikerede samfundsmæssige indretninger, og samtidigt sikre sig indtægt. Freerslev-skattens sammensætning med mange nye danske mønter og kun få ældre og udenlandske mønter, der var blevet testet, viser et snapshot midt i denne udvikling. Få årtier senere var udviklingen tilendebragt og forfinet med landsdelsmønterne, der påbød folk at omveksle ikke blot udenlandske mønter, men også mellem landsdelene Skånelandene, Sjælland og Jylland.

Man kan sige, at denne udvikling er starten på det egentlige danske nationale møntvæsen. Hermed er det nemlig de mønter, som kongen lader præge i landet, der rent faktisk også bliver brugt i landet. Det er samtidigt et led i landets europæisering, da Danmark på den måde kom på linje med sagerens tilstand i det øvrige Europa.

Det har længe været bemærket, at det sene 1000-tal og første halvdel af 1100-tallet var karakteriseret ved få møntfund i forhold til perioden umiddelbart før og umiddelbart efter. Senest har Gitte Tarnow Ingvardsons grundige gennemgang af fundene på Sjælland dokumenteret og bekræftet denne tendens med inddragelse af de seneste årtiers kraftigt stigende mængde enkeltfund fra udgravninger og metaldektorreconosceringer³⁵. Årsagerne til denne nedgang i brugen af mønter er sikkert mange – nævnes kan en generel nedgang i møntprägningen i Europa, der sikkert bunder i sølvmangel³⁶. Imidlertid medførte dette ikke samme markant faldende tendens i f. eks. England og Tyskland³⁷. Mere specifikt bør fremhæves svigtende tilstrømning af udenlandsk sølv til Danmark som følge af vikingetogternes ophør og afskaffelsen af hærgældbetalingerne fra England. Men det er alligevel påfaldende, at nedgangen falder sammen med indførelsen af kongeligt møntmonopol i Danmark. Kunne det tænkes, at folk har vægret sig ved at bruge kongens mønt, som de skulle betale vekselgebyr for? Og at de i stedet har fundet andre, ikke-monetære veje til at få handlen til at fungere? Dog kun midlertidigt, for i det sene 1100-tal og endnu mere markant i 1200-tallet blomstrer møntbrugen atter op.

35 G. Tarnow Ingvardson, *Møntbrug. Fra vikingetid til vendertogter*, Aarhus 2010.

36 P. Spufford, *Money and its use in medieval Europe*, Cambridge, 1988, s. 95-99.

37 M. Blackburn, "Coin circulation in Germany during the early Middle Ages. The evidence of the single finds", B. Kluge (red.), *Fernhandel und Geldwirtschaft*, Sigmaringen 1993, p. 37-54; M. Blackburn, "Productive sites and the pattern of coin loss in England, 600-1180", T. Pestell & K. Ulmschneider (red.) *Markets in Early Medieval Europe*, Bollington, 2003, p. 20-36.

Katalog

Kirsten Hougaard har finbestemt runemønterne. Jeg takker Peter Ilisch for hjælp ved bestemmelse af de tyske mønter.

Kolonne 1: var mønten hel eller klippet halv **før** nedlæggelsen af skatten. For stykker, der senere er fragmenteret, er oplysningen sat i parentes. Hvis fragmentet er så lille, at det er umuligt at sige, om stykket var helt eller klippet halvt før nedlæggelsen, angives dette med et spørgsmålstegn.

Kolonne 2: om stykket er blevet fragmenteret **efter** nedlæggelsen af skatten. De fleste brud er stadig friske og er sandsynligvis forårsaget af landbrugsmaskiner indenfor de sidste år(tier).

Fr. = fragment.

Ks. = kantskade.

2 (3) dele = stykket er i dag i 2 (eller 3) stykker.

Kolonne 3:

xx = kraftigt bøjet.

x = let bøjet.

– = ikke bøjet.

Kolonne 4: antal peckmarks på henholdsvis for- og bagside. Moderne ridser og afskalning af overfladen gør det nogle gange svært at tælle pecks, så det angivne antal er i nogle tilfælde et minimumstal. Hvis stykket er ukomplet, eller hvis en meget stor del af overfladen er korroderet, er tallene sat i parentes.

Kolonne 5: vægt i gram. Hvis stykket ikke er komplet er vægten sat i parentes.

Kolonne 6: NFH's genstandsnumre.

Danmark

Svend Estridsen

Lund

Hbg. 6 (fig. 2, s. 34)

Nr.	Beskrivelse	1	2	3	4	5	6
1	Forvirrede indskrifter, som Hbg. slg. 799	Hel	-	xx	2/13	1,00	x44
2	Forvirrede indskrifter, som Hbg. slg. 812	Hel	-	xx	0/5	0,87	x3

Hbg. 8; fig. 2, s. 34

3	Forvirret indskrift, Hbg. slg. –. Fs.: SV[...], bs.: IIII- / IPI+E / [.../...], halv-måne i mindst én korsvinkel	(Hel?)	Fr.	xx	(2/6)	(0,40)	x48
---	--	--------	-----	----	-------	--------	-----

Hbg. 28; 4-8, fig. 2, s. 34; 9-16, fig. 3, s. 35

4	Møntmester [Altvard] Knirda, som Hbg. slg. 938, stempelidentisk med Silvegren ³⁸ 20.	(Hel?)	Fr.	x	(0/1)	(0,34)	x26
5	Atsor, som Hbg. slg. 947, stempelidentisk med Silvegren 36.	Hel	-	x	0/2	0,93	x11
6	Carl, som Hbg. slg. 952, stempelidentisk med Silvegren 74.	Hel	-	xx	2/2	1,01	x57
7	[Carl], som Hbg. slg. 954, stempelidentisk med Silvegren 83	(Hel)	Fr.	x	(0/4)	(0,50)	x58
8	Svartbrand, som Hbg. slg. 976, stempelidentisk med Silvegren 157	(Hel)	Fr. 2 d.	xx	(2/5)	(0,83)	x31 x32
9	Thurstan, Hbg slg – (cf. 984), stempelidentisk med Silvegren 216	(Hel?)	Fr.	-	(0/0)	(0,29)	x55
10	Ulfkel, som Hbg. slg. 994, stempelidentisk med Silvegren 246	Hel	-	x	0/3	0,96	x30
11	Ulfkel, som Hbg. slg. 993, stempelidentisk med Silvegren 248	Klip-pet halv	-	-	(0/0)	(0,48)	x12
12	Ulf[kel], som Hbg. slg. 993, stempelidentisk med Silvegren 251 ³⁹	?	Fr.	x	(0/0)	(0,20)	x62
13	Ubestemt møntmester. Bs. [...] ON LV [...]	(Hel?)	Fr.	-	(0/1)	(0,26)	x42
14	Ubestemt møntmester. Bs. [...] IIIVI [...]	?	Fr.	-	(1/1)	(0,19)	x59
15	Ubestemt møntmester. Bs. [...] NI [...]	?	Fr.	x	(0/1)	(0,17)	x65

Hbg. 26, 28 eller 30

16	Ubestemt møntmester. Bs. +[.....] AIC	?	Fr.	x	(0/0)	(0,20)	x50
----	---------------------------------------	---	-----	---	-------	--------	-----

38. Da Silvegren [von Wowern] ikke illustrerer de behandlede mønter, har jeg tjekket stempelidentiteten med de af hende anførte eksemplarer i KMMS' hovedsamling. Det er i øvrigt påfaldende, at samtlige blot nogenlunde bevarede eksemplarer af Hauberg 28 i Freerslev-skatten er stempelidentiske med eksemplarer omfattet af Silvegrens studie. Det tyder på, at samtlige eller i det mindste langt de fleste stempler er kendt samt, at Silvegrens studie udmærker sig ved sin grundighed.

39. Eks. i KMK, Stockholm. Jeg har tjekket Silvegren 248 og 253 i Kbh.

Hbg. 30; fig. 4, s. 36

17	Asur Pai, bagside stempelidentisk med Moltke 13	Hel	-	x	1/3	0,76	x9
18	Asur Pai, bagside stempelidentisk med Moltke 21	(Hel)	Fr.	xx	(0/0)	(0,42)	x21
19	Styrkar, bagside stempelidentisk med Moltke 53	Hel	-	x	0/0	0,91	x24
20	Styrkar, bagside stempelidentisk med Moltke 53	(Hel?)	Fr. 2 d	x	(0/0)	(0,37)	x54
21	Thorgutr, bagside stempelidentisk med Moltke 86	(Hel)	Fr.	x	(1/2)	(0,59)	x39
22	Thorstein, Moltke – (cf. 99)	Hel	2 d.	-	2/0	0,80	x15 x56

Hbg. 31; 23-24, fig. 4, s. 36; 25-30, fig. 5, s. 37

23	Asfarth, bagside stempelidentisk med Moltke 128=131	Hel	-	x	1/3	0,75	x25
24	Brunman, bagside stempelidentisk med Moltke 152 (tekst), 149 (foto)	?	Fr. Ks.	x	(0/1)	(0,27)	x60
25	Toli, jfr. Moltke 203 var. (halvmåne mangler)	(Hel?)	Fr.	-	(0/0)	(0,23)	x13
26	Thorstein, jfr. Moltke 211-212	Hel	-	-	0/1	0,95	x16
27	Thorstein, stempelidentisk med Moltke 215 = CNS 3.1.21.598	Hel	Ks.	-	0/0	(0,80)	x8
28	Ulkil, indskrift som Moltke 224, men andet stempel	Hel	Ks.	-	0/0	(0,89)	x28
29	Ulkil, bagside stempelidentisk med Moltke 225	Hel	-	x	0/1	0,88	x17
30	ubestemt møntmester, muligvis Øthbærn, se Moltke 230-232	(Hel?)	Fr.	-	(0/0)	(0,18)	x47

*Roskilde**Hbg. 36; 31-32, fig. 5, s. 37; 33-34, fig. 6, s. 38*

31	Forvirrede indskrifter, som Hbg. slg. 1079. Bitegn: kugle på venstre korsarm.	Hel	-	-	2/0	0,86	x7
32	Forvirrede indskrifter. Fs. [...]IIII/IIII[...], bitegn: kugle på en af korsarmene. Bs. IIIII[...]IIIIIIII[...]	(Hel)	Fr.	-	(0/1)	(0,53)	x49
33	Forvirrede indskrifter. Fs. +LI/[...]/IIII, dobbeltpræg. Bs. IIIIIIIIIII/[.....]	Klip- pet halv	-	-	(0/0)	(0,45)	x33
34	Forvirrede indskrifter. Fs. +II/[...]/[...], bitegn: kugle på højre korsarm, dobbeltpræg. Bs. [...]IIIIIIII-/[.....]	(Klip- pet halv)	Fr.	-	(1/0)	(0,29)	x19

Hbg. 38; 35-40, fig. 6, s. 38; 41-45, fig. 7, s. 39

Denne type udviser en række variationer. De vigtigste vedrører symboler: A. i hjørnerne mellem de tre skjolde på forsiden, B. i midten af de tre skjolde på forsiden, C. i armene på buekorset på bagsiden, D. i hjørnerne af midtkorset.

35	Fs. +ICDIIDICIIxHIOIEII: – A. cirkel, 2 ‘vædderhoveder’, B. 3 cirkler omkring et punkt. Bs. +II/IEI/IOI/III – C. tværstreger, D. intet.	Hel	-	-	0/0	0,89	x1
36	Fs. +NLVNFIFNIIIVN – A. 3 cirkler, B. 3 cirkler omkring et punkt. Bs. +I/VI/TII/III – C. køllefigur, D. intet.	Hel	-	-	0/0	0,87	x38
37	Fs. +ICI[...]IVEIIDIIIDIII: – A. 3 cirkler med prik i midten og prik på hver side, B. 3 cirkler, bitegn: uregelmæssig firkant på et af skjoldene, Bs. +III/HIV/IEI/Ix[...] – C. 2 tværstreger og prik, D. lille kors i et af hjørnerne.	(Hel)	Ks	-	(0/0)	(0,74)	x18
38	Fs. +I.IPIC+[...]II- – A. cirkler med prik i midten, B. cirkler, bitegn?: uregelmæssig firkant på et af skjoldene. Bs. (M?)II./.(spejlvendt C)II./.(spejlvendt E)[./....] – C. 2 prikker, D. intet?	(Hel?)	Fr.	x	(0/3)	(0,48)	x53
39	Fs. [...]CIIHIOIIIII[...] – A. cirkler med prik på hver side, B.?, bitegn: uregelmæssig figur på et af skjoldene. Bs. [...]III-/CII[...] – C. 2 prikker, D. lille kors i et af hjørnerne.	(Hel?)	Fr.	-	(0/2)	(0,42)	x45
40	Fs. [...]IIVEIII[...] – A. cirkel med prik i midten og prik på hver side, B.? Bs. [./I/IxII:/[./...] – C. 2 tværstreger og en prik, D.?	?	Fr.	-	(0/0)	(0,25)	x36
41	Fs. [...]HIOIIIII[...] – A. cirkel med prik i midten og prik på hver side, B.?, Bs. +II-/II[./.../...] – C. 2 tværstreger og prik, D.?	?	Fr.	-	(0/2)	(0,24)	x22
42	Fs. [...]FOIIV[...] – A. cirkel med prik i midten og måske prik ved hver side, B.?, Bs. [...]III-/[...] – C. 2 prikker, D.? Tilsyneladende stempelidentisk med 43.	?	Fr.	x	(0/0)	(0,22)	x34
43	Fs. [...]OIIV[...] – A. cirkel med prik i midten og prik ved hver side, B.?, Bs. [...]III-/[...] – C. 2 prikker, D.? Tilsyneladende stempelidentisk med 42	?	Fr.	x	(0/0)	(0,19)	x61
44	Fs. [...]I[.]IEIID[...] – A. cirkel med prik på hver side, B.?, Bs. [...]III/II[./...] – C. intet?, D.?	?	Fr. 3 d.	-	(0/0)	(0,17)	x35
45	sandsynligvis Hbg 38. Fs. [...]OIII[...] – A.?, B.?, Bs. [...]I-/[...] – C. 2 tværstreger og prik, D.?	?	Fr.	x	(1/0)	(0,10)	x64

*Slagelse**Hbg. 45; 46-47, fig. 7, s. 39*

46	Forvirrede indskrifter med pseudo-bogstaver. Bs. ringe i alle 4 korsvinkler (var. ikke nævnt af Hbg.).	Hel, revnet	-	x	4/1	0,80	x14
47	Forvirrede indskrifter med pseudo-bogstaver. Bs. ringe i de 2 synlige korsvinkler.	(Hel?)	Fr.	x	(2/1)	(0,33)	x41

England, 48, fig. 7, s. 39; 49, fig. 8, s. 40

48	Hardeknud, arm and sceptre-typen, 1040-42, North 811, møntmester Godric, Northampton (HAMTV), stempelidentisk med <i>SCBI</i> 40 (Stockholm IV), 1684-85.	Hel	-	x	6/2	1,04	x46
49	Edvard Bekenderen, radiate/small cross-typen, 1044-46, North 816, møntmester Godric, Sandwich (SAN), stempelidentisk med <i>SCBI</i> 18 (København IV), 1155.	Hel	-	x	1/0	0,96	x2

Tyskland, 50-55, fig. 8, s. 40

50	Sandsynligvis Maastricht, se Dbg. 249, 1500, 1825. Typen henføres af Dbg. til Henrik II (1002-24) og Konrad II (1024-39). Partielt svagt præg, bs. skævt centreret, fs. Korroderet	Hel	-	xx	1/7	1,07	x51
51	Soest, Sancta-Colonia-efterligning, Häv. 850	(Hel)	Fr.	x	(7/7)	(0,59)	x40
52	Frisland, Dokkum, kong Henrik og grev Bruno III (1038-57), Dbg. 499, Ilisch 21.19	(Klip-pet halv)	Fr.	-	(0/0)	(0,12)	x37
53	Osnabrück, Sancta-Colonia-efterligning, Häv. 90a. Skævt centreret, korroderet.	Hel	-	xx	0/2	1,19	x4
54	Worms, trækirke-typen, Gaettens 222. Skævt centreret, partielt svagt præg.	Hel	-	xx	13/16	1,04	x5
55	Samme type. Partielt svagt præg.	Hel	Ks	xx	5/15	(0,81)	x63

Ubestemt

56	Ubestemt, forvredet.	?	Fr.	xx	-	(0,17)	x6
----	----------------------	---	-----	----	---	--------	----

Litteratur til kataloget (se også s. 303):

Gaettens = R. Gaettens, *Der Fund von Ludwische*, Halle 1934.

Hbg. slg. = *Fortegnelse over Museumsinspektør P. Hauberg's efterladte Samling af danske og norske Mønter*, København 1929.

Häv. = W. Hävernich, *Die Münzen von Köln*, Köln 1935.

Ilisch = P. Ilisch, "Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen", *JMP* 84-85, 1997/98 (2000), s. 1-272.

Moltke = E. Moltke, "De danske runemønter og deres prægere", *NNÅ* 1950, s. 1-56.

Silvegren = U. Silvegren [von Wowern], *En stampkopplingsstudie – Svend Estridsens mynttyp Hauberg nr. 28*, upubliceret universitetsopgave, Arkeologiska Institutionen, Lund 1987.

Forkortelse

NFH = Nordsjællands Folkemuseum (Folkemuseet), Hillerød.

The Freerslev hoard. Some thoughts about the coin circulation in Zealand c. 1065/1070

The Freerslev hoard was located by the metal detectorist Kirsten Hougaard in 1999 and subsequently excavated by the Museum of Hillerød in Northern Zealand. The hoard that consists of 56 coins had been hit by the plough and the coins were spread over the field. Several had been damaged and fragmented in the soil by agricultural engines.

The 56 coins comprise 47 Danish (30 from Lund, 15 from Roskilde and 2 from Slagelse), 2 English, 6 German and one unidentified. The youngest coins are the ones with runic inscriptions from the later part of Sven Estridsen's (1047-1074) reign. The last runic subtype is missing, so the hoard was buried c. 1065/1070. Among the Danish coins, recent coins dominated largely. They were only slightly bent and pecked, and the few cases of fragmenting were regular cut halves. Quite opposite, the older Danish coins, as well as the German and English ones were much more heavily tested.

The hoard illustrates a key phase in the development of the Danish currency. A generation before, foreign coins largely dominated the coin circulation, but during the third quarter of the 11th century the circulation of Danish coins quickly progressed. In the last quarter, they had completely ousted the foreign coins. The Freerslev hoard belongs to the transition phase. Danish coins are the most numerous ones, but there are still foreign coins available. Formerly, coins were used along with ingots and jewellery at bullion value. They were fragmented and tested by bending and pecking. The Danish king wanted to introduce a managed currency where coins were used at a guaran-

ted face value. This implied the exclusion of old and foreign coins that had to be exchanged to new ones, and a fee had to be paid to the king. Coins were not tested any longer. Fragmenting, except for cut halves, was also banned as it would annul the face value of the coin.

This process is a part of the re-organisation of the Danish Kingdom into a modern European country. It should be underlined, that it implied a sophisticated organization to be able to produce enough coins, to control the ban on foreign coins and to manage the exchange.

The 14 runic coins of the Freerslev hoard is a substantial addition to the corpus of Danish runic coins, and a die study is in preparation. It should be noted that Lund coins are more numerous in the Freerslev hoard than the ones from the Zealand mints of Roskilde and Slagelse.

(Author)

Fig. 1. De fire mønter, der først blev fundne på marken. Dirhemfragmentet er fundet alene. De tre engelske mønter er fundet sammen. De er alle tre af typen Long Cross, der blev præget ca. 997-1003. De er fra møntstederne Lewes, London og Wilton og er prægede af møntmestrene Merewine, Asulfir og Sæwine. FP 6031. Foto: Kirsten Hougaard. 2:1.

FP 6251.1

FP 6251.2

FP 6251.3

FP 6251.4

FP 6251.5

FP 6251.6

FP 6251.7

FP 6251.8

Fig. 2.16 danske mønter fra Svend Estridsen, Lund. De antages at være præget fra sidst i 1040'erne og til omkring 1060. Se fundlisten side 25-26. FP 6251. 1-16. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1

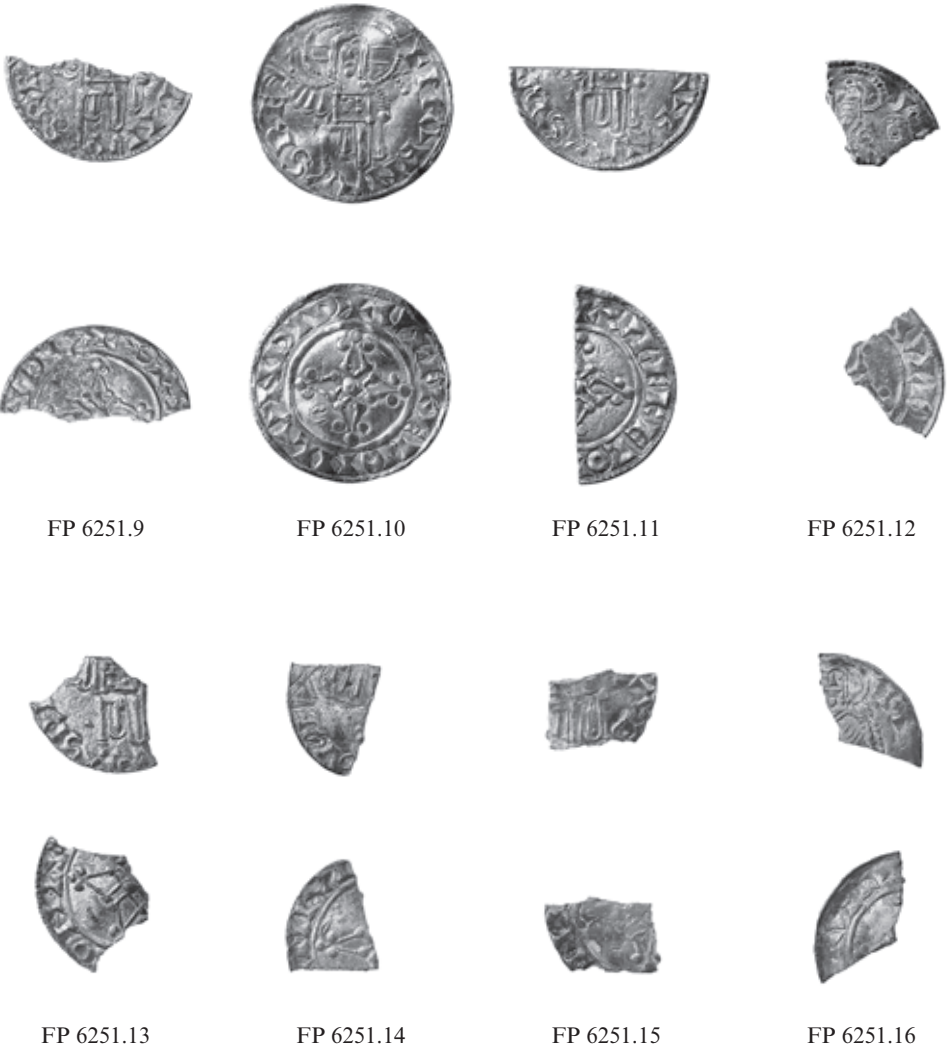

Fig. 3. 8 danske mønter fra Svend Estridsen, Lund. Se fundlisten, side 26. FP 6251.9-16. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1.

FP 6251.17

FP 6251.18

FP 6251.19

FP 6251.20

FP 6251.21

FP 6251.22

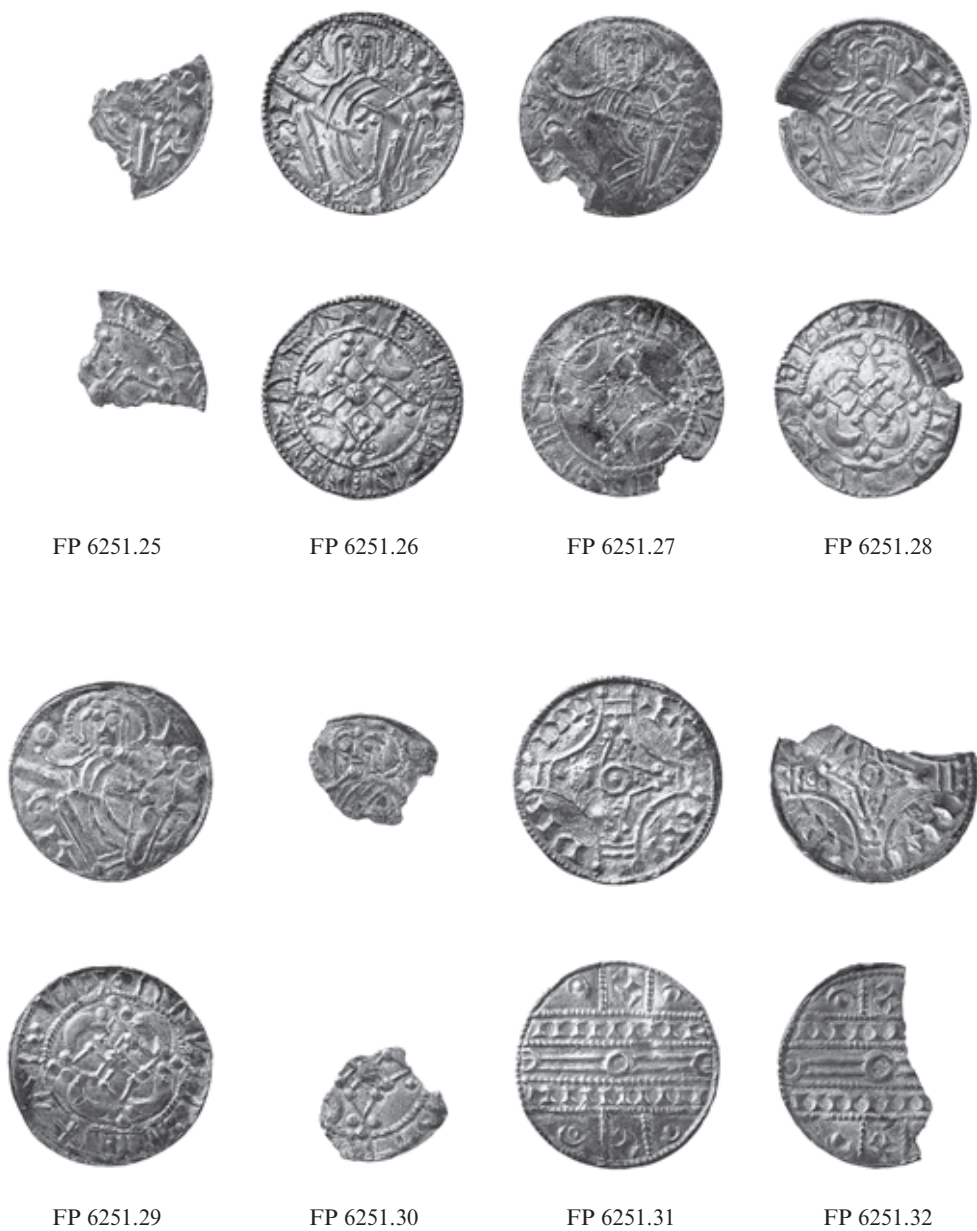
FP 6251.23

FP 6251.24

Fig. 4. 8 danske mønter fra Svend Estridsen, Lund. Mønterne har runeindskrifter og antages at være fra 1060'erne. Se fundlisten side 27. FP 6251.17-24. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1.

Fig. 5. 8 danske mønter fra Svend Estridsen. Mønterne 25-30 er fra Lund og har runeindskrifter, 31-32 er fra Roskilde. Se fundlisten side 27. FP 6251. 25-32. Foto: Kirsten Hougaard. 1,5:1.

FP 6251.33

FP 6251.34

FP 6251.35

FP 6251.36

FP 6251.37

FP 6251.38

FP 6251.39

FP 6251.40

Fig. 6. 8 danske mønter fra Svend Estridsen. Mønterne 33-40 er fra Roskilde. Se fundlisten side 27-28. FP 6251.33-40. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1.

Fig. 7. 7 danske mønter fra Svend Estridsen og 1 fra England, Hardeknud. Mønterne 41-45 er fra Roskilde, 46-47 er fra Slagelse, mens 48 er fra Northampton. Se fundlisten side 28-29. FP 6251. 41-48. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1. Fig.6251:44: den lille stump viser ved en fejl mønten forside.

FP 6251.49

FP 6251.50

FP 6251.51

FP 6251.52

FP 6251.53

FP 6251.54

FP 6251.55

FP 6251.56

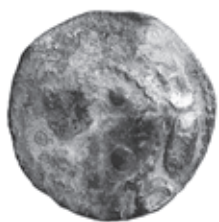

Fig. 8. 1 engelsk, 6 tyske og 1 ubestemt mønt. Den engelske mønt er fra Edvard Bekenderen, 1044-46. Se fundlisten side 29. FP 6251.49-56. Foto: Kirsten Hougaard. 1.5:1.